

PERE RIPOLL D'ANGLESOLA I EL SEU PROJECTE DE CONSTRUCCIÓ D'UN CANAL DE REGADIU A L'URGELL I LA RIBERA DEL SIÓ (1616)¹

Per Eduard Puig i Bordera

La idea de construir un canal que desviés l'aigua del riu Segre per a regar les terres planes de l'Urgell, finalment realitzada al segle XIX, venia d'antic. La possibilitat de pal·liar els habituals anys de sequera i d'aconseguir collites abundants i regulars que evitessin el dèficit endèmic d'aliments que patia Catalunya, es plantejava, com a mínim, des del segle XIV.

La zona propera a la capital catalana i el litoral en general, la més densament poblada del territori, necessitava d'importacions regulars de cereals que garantissin el sosteniment dels seus habitants. El blat, base de l'alimentació a l'antic règim, es portava, sobretot, de Sicília i Sardenya, zones eminentment cerealístiques i autèntics graners del Mediterrani occidental. Aquest fet, però, encaria el producte, que havia de ser transportat en vaixell i distribuït a través de les xarxes comercials habituals. A més, quan el blat sicilià no arribava a temps es produïen autèntiques crisis de subsistències que afectaven especialment Barcelona, fet que afavoria la misèria i la inestabilitat social.

No ens ha d'estranyar que tant les autoritats polítiques com diversos tractadistes de l'època pensessin en la possibilitat d'autoabastir-se de gra. Però al Principat, país molt muntanyós, hi havia poques zones planes que fossin òptimes per al cultiu extensiu del cereal i la producció castellana i aragonesa era complicada de transportar, a causa de les deficientes vies de comunicació terrestre.

1) Aquest estudi s'inscriu en el marc de treball del *Grup d'estudi de les institucions i de les cultures polítiques (segles XVI-XXI) (2014 SGR 1369)*

També vull donar les gràcies a Joan Yéguas pels seus comentaris sobre la casa Ripoll d'Anglesola.

Per tot això l'extensa plana urgellenca era un territori idoni per a la producció cerealística, però l'escassa pluviometria sovint malmetia les collites, que, en anys de pluges, eren abundoses. Ja des del regnat de Pere el Cerimoniós, hom parlava de fer un canal de regadiu i també apte per a la navegació, permetent, així, portar mercaderies fins a Tortosa. La crisi del segle XIV i el despoblament a causa de la pesta negra a partir de 1348, van truncar aquest projecte.

A partir del segle XVI, amb una certa recuperació econòmica i demogràfica, es reprendrà la idea de regar l'Urgell. Intents com els de 1554, 1574 i 1577, patrocinats des de la monarquia i impulsats per Martí Joan Franquesa, tresorer i conseller reial, van acabar fracassant a causa de les mancances econòmiques d'aquesta, però indubtablement van influir en els pensadors de l'època i en els habitants del territori. D'aquesta manera, el jesuïta i erudit reusenc Pere Gil, en la seva Geografia de Catalunya, en destacava la utilitat i necessitat per al país, ja que "quan pateix l'Urgell pateix tot Catalunya".²

D'altra banda durant els darrers anys del segle XVI i primers del segle XVII va tenir lloc un període de certa prosperitat (no exempta de penúries i malalties d'abast mediterrani) on es plantejaven diverses obres cabdals per a l'economia catalana, com la creació d'un potent banc públic barceloní a imitació de les grans urbs italianes, o la construcció d'un port comercial per a la capital. El canal de la plana d'Urgell n'era una altra.³

EL LLINATGE RIPOLL D'ANGLESOLA (SEGLES XIII-XVII)

Abans de parlar del projecte de Pere Ripoll, farem una síntesi de la història familiar del seu llinatge, per tal d'entendre el seu fort arrelament en terres urgellenques i els seus vincles amb el territori, fets que van influir, sens dubte, en la seva implicació en el projecte.

La família a la qual pertanyia el nostre personatge procedia, possiblement, de la vila de Ripoll i es va establir a l'Urgell segles enrere, durant el període medieval. Es tractava d'una de les més notables d'Anglesola, en tant que, com veurem, havia desenvolupat un paper rellevant en diferents moments del passat. Els estrets vincles dels Ripoll amb l'administració senyorial i amb el poder baronial, fan pensar que, vinguts de la Catalunya Vella, haurien estat homes de confiança de la casa d'Anglesola i els seus successors. Tal i com apunten algunes dades que explicarem a continuació, els Ripoll van pertànyer originalment a la petita noblesa (donzells i cavallers) que servia els barons i es van establir a la zona urgellenca, on van esdevenir propietaris rurals amb vincles amb el món del comerç.

2) Josep IGLÉSIES. *Pere Gil, S.I. (1551-1622) i la seva geografia de Catalunya*, Barcelona: IEC, 2002.

3) Els diferents projectes de construcció d'un canal a l'Urgell han estat detalladament explicats a: Maria Antònia MARTÍ ESCAYOL. *La construcció del concepte de natura a l'edat moderna. Natura, cultura i identitat en el pensament català del segle XVI i XVII*. Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2004.

*Detall del símbol heràldic dels Ripoll (gall) en una de les llindes de la casa Ripoll d'Anglesola (1600 - 1650 aprox.)
Font: Eduard Puig*

El personatge més antic d'aquest cognom que hem pogut vincular d'una o altra manera a l'Urgell és **Guillem de Ripoll**, que apareix en un document reial donat a Montblanc el 17 de juny de 1290. Es tracta d'una concòrdia entre els germans Ramon i Berenguer d'Anglesola, d'una part, i els homes de Vilagrassa de l'altra, sobre els alous que posseïen al terme del Mor.⁴ El document establí que els propietaris de les terres les tenien en franc i lliure alou, excepte les pernes del noble Ramon d'Anglesola. Per això Guillem de Ripoll, Pere de Rius, Berenguer Jorba i els fills de Pere Sarribera es comprometien a pagar una perna i cinc sous al senyor d'Anglesola. Per la castlania, aleshores ocupada per Guillem de Pujalt, pagaven un parell de gallines, dues fogasses de pa i dues punyeres de civada. Posteriorment altres personatges feren el mateix.⁵

Així doncs, encara que no ho puguem establir amb total certesa, aquest Guillem de Ripoll, habitant de Vilagrassa, podria tenir relació amb els individus que trobem portant aquest cognom a Anglesola a partir del segle XIV.

Ja vinculat directament a la vila urgellenca, **Bernat de Ripoll** va fer un donatiu important per a la construcció de la capella de Santa Margarida a l'església

4) En aquesta contrada s'hi havia establert un castell, al voltant del qual existien diversos terratinents de poblacions diferents. El domini feudal del Mor, encara que disputat, era de la casa d'Anglesola, barons de Bellpuig.
5) Antoni BACH i RIU. *Història d'Anglesola*, Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1987, pàg. 61-62.

parroquial i en va fundar un benefici el 1325, que va ser ocupat pel prevere Ramon Vidal. El 1334 el bisbe de Vic, Galceran, va escriure a **Ramon de Ripoll** (potser fill de Bernat), demanant que tingués cura de la capella i li va concedir el patronat del benefici de Santa Margarida a ell i els seus successors. Aquell mateix any el prevere Guillem Sanou n'obtindria el benefici a petició de Ripoll.⁶

Segons Fèlix Torres i Amat, Ramon de Ripoll, seria avantpassat de Pere Ripoll, germà de **Jaume, Bernat i Arnau de Ripoll**, documentats en aquesta època i als quals l'autor atribueix la fundació d'altres branques del llinatge a l'Urgell.⁷ Creiem, però, que també hi ha la possibilitat que Ramon fos el pare dels altres personatges d'aquest cognom. Sigui com sigui, devia tractar-se del mateix Ramon Ripoll que, des de Manresa estant (possiblement per negocis), aquell mateix any 1334 enviava donatius a Anglesola per a obres pies.⁸

D'altra banda sabem que **Bernat de Ripoll** era un donzell d'Anglesola, que havia estat fet cavaller per Pere III el Cerimoniós el 10 de febrer de 1340. Almenys, així ho explicava el seu descendent, **Gracià de Ripoll**, cavaller de Sant Joan de Jerusalem o de l'Hospital, el qual, essent procurador de Gilibert de Loscos, gran prior de l'orde a Catalunya, va assistir a les corts de 1449 com a membre del Braç Eclesiàstic.⁹

El 1351, el prevere **Ponç de Ripoll**, contractava juntament amb altres companys, el fuster Bernat Vidal, per tal que dugués a terme unes obres a l'església d'Anglesola. Sens dubte es tracta d'un membre de la mateixa família que els anteriors.¹⁰

A principis del segle XV, tenim documentat "l'honorable" **Berenguer de Ripoll**, batlle de la baronia d'Anglesola per Guillem Ramon de Moncada. El 17 de juliol de 1413, en un document notarial signat per Pere Casabó, prevere i rector d'Anglesola, i Francesc de Rillo, notari de la baronia, es dóna fe que Berenguer de Ripoll, batlle, ha rebut una carta de Guillem Ramon de Moncada. En la lletra, el senyor ordena a Ripoll que notifiqui a Jaumeta, viuda de Bernat d'Orenga i tutora del pubill Pere Antoni, la seva obligació d'enviar algú amb cavall i armes en substitució del seu fill, encara massa jove, per a defensar la vila d'Anglesola, d'acord amb l'obligació d'auxiliar el seu senyor, sots pena de pèrdua dels feus que posseeixen pel baró.¹¹

6) Antoni BACH i RIU. *Història d'Anglesola*, pàg. 44.

7) Fèlix TORRES i AMAT. *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes, y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*, Barcelona: Impr. J. Verdaguer, 1836.

8) Antoni BACH i RIU. *Història d'Anglesola*, pàg. 60.

9) Francisco José MORALES ROCA. *Prelados, Abades Mitrados, Dignidades Capitulares y Caballeros de las Ordenes Militares habilitadas por el Brazo Eclesiástico en las Cortes del Principado de Cataluña. Dinastías de Trastámara y de Austria. Siglos XV y XVI (1410-1599). Tomo II*, Madrid: Hidalguia, 2001.

10) Antoni BACH i RIU, *Història d'Anglesola...*

11) Arxiu del Castell de Vilassar de Dalt, pergami, 15-1-17 (A-2).

Casa Ripoll d'Anglesola (1550-1600) Font: Eduard Puig

Els Orenca eren castlans d'Anglesola i tenien l'obligació d'auxiliar el senyor en la guerra quan el batlle (en aquest cas Berenguer de Ripoll), convocava la host. La convocatòria possiblement tenia alguna relació amb el setge de Balaguer, on el comte Jaume d'Urgell s'havia refugiat del seu enemic, el rei Ferran I d'Antequera.¹²

El 4 de febrer de 1415 Joan Cervera, fill de Pere Cervera, feia jurament davant Berenguer de Ripoll, promentent que fins a deu anys seguits no jugaria ni faria jugar a daus ni altres jocs semblants amb diners a la taverna del comú que tenia

12) El monarca va posar setge a la població aquell juliol i el comte es va rendir l'octubre. Guillem Ramon de Montcada s'havia casat amb Constança d'Anglesola, senyora de la baronia, i n'era baró consort. Havia estat un dels partidaris més destacats del comte d'Urgell, però després del Compromís de Casp va acceptar Ferran d'Antequera i va col·laborar en la seva submissió.

arrendada. Si no ho complia hauria de pagar una pena de 50 sous, la meitat dels quals serien per al batlle.

El 3 de setembre de l'any 1416 a la plaça del poble es feia un judici presidit pel batlle Ripoll, contra el prevere Bernat Janer, que no volia pagar el novè, perquè, com a eclesiàstic, es considerava persona lliure.¹³

A mitjans del mateix segle apareix **Simó Ripoll** com a habitant d'Anglesola. No en sabem gran cosa, excepte que sembla ser membre del consell de prohoms de la vila i que intervé en assumptes del comú.¹⁴

Durant el segle XVI hi ha diversos personatges de la família Ripoll actius a Anglesola i amb una notable presència pública. Així, segons Antoni Bach, mossèn **Gabriel Ripoll**, va ser vicari i notari de la vila, com a mínim a partir de 1503 i també batlle aquell mateix any. Tot i que no sembla massa habitual que un eclesiàstic ocupés el càrrec de batlle, no ens sembla probable que es tracti de dos individus diferents i, per tant, hem de pensar que podem parlar de la mateixa persona.¹⁵

Bernat Ripoll va ser obrer de Sant Pau el 1504 i va prendre part en la votació per elegir els jurats el 1509. El 1523 torna a aparèixer en una llista dels caps de casa del poble per a l'elecció de jurats.

Però el més actiu és **Josep Ripoll**, cap de la casa principal dels Ripoll anglesolins i que, a més, va gaudir d'una vida llarga. El trobem com a membre del consell el 1503. Avalant la vila l'any 1505, juntament amb altres prohoms, amb una corretja d'argent de la seva propietat com a penyora, a causa d'un deute de 25 lliures amb mossèn Geram Satorra, beneficiat de Sant Pere de Pujalt. Aquell mateix 1505 va ser elegit jurat, càrrec que revalidaria el 1509 i el 1524. Precisament aquest darrer any, com a jurat, encarregava, juntament amb la resta d'autoritats, el retaule de Santa Anna que encara avui es conserva.¹⁶ El 1541 "l'honorable" Josep Ripoll essent batlle, pregava, juntament amb els jurats, que la Verge Maria portés pluja i que "do esforç i victòria al emperador lo qual està posat ab son exèrcit de sobre de Alger mantenint i ampliant la fe catòlica".

El 1523, apareix **Joan Ripoll** com a "capità del espital", juntament amb Josep Pons (suposem que es refereix a l'hospital de la vila), però, en canvi, no es troba a l'elecció de jurats de 1523, possiblement a causa de no tenir l'edat necessària. Pensem que es tracta del fill de Josep Ripoll i, en tot cas, serà avi de Pere Ripoll i

13) Antoni BACH i RIU, *Història d'Anglesola...* pàg. 62 i 67.

14) Arxiu comarcal de la Segarra. Notaris Anglesola. No identificat. Arrendaments segle XV.

15) Antoni BACH i RIU, *Història d'Anglesola...*

16) "A 8 de mars de 1524 ses congregat devall de les voltes de Pere Sunyer batlle per donar a pintar lo retaule de la gloriosa ma dona Sentana en lo qual quonsell foren los desous anomenats: **Joseph Ripoll**, Jaume Rialp jurats, Jaume Aspira, Franci Granell, Joseph Clarina, Bernat Sunyer, Bernat Llusa, Bernat Ratera, Antoni Rocamora, Antoni Font, Joseph Solsona, Inrick Pelat, Mestre Bajós, Pere Biscarri sabater, Antoni Oller..."

Mària Roser MIARNAU POMÉS. "Retaule de Santa Anna d'Anglesola", *Urtx*, Tàrrrega, 2004.

Detall decoratiu d'una llinda de la casa Ripoll d'Anglesola (1500-1600) Font: Eduard Puig

morirà el 1555. Se li va fer novena i cap d'any amb assistència de tota la comunitat de preveres i frares del convent de trinitaris d'Anglesola.¹⁷

En el fogatge de 1553 Joan Ripoll apareix com a cap de casa juntament amb **Jaume i Bernat Ripoll**, fills seus. En aquesta data no hi ha cap altra branca de la família al poble.¹⁸ Pel que sembla, els Ripoll es dedicaven a l'explotació de les seves terres i al comerç i durant el segle XVI, com veurem, van anar ampliant la seva activitat mercantil. Alhora continuava la seva presència en càrrecs públics a nivell local.

Després de Joan es van formar dues branques de la família a Anglesola. Per una banda la de Bernat i, per l'altra, la de Jaume. Tant l'una com l'altra van destacar de forma notable i van continuar relacionades durant tota la segona meitat del segle XVI. Ens centrarem, però, en la de Jaume, pare de Pere Ripoll.

Durant la setzena centúria es van produir disputes entorn dels drets a la baronia i diverses famílies en demanaven la possessió. Finalment, mentre el plet continuava, els Erill i els Rocabertí es van partir la jurisdicció. Això va fer que

17) Arxiu Diocesà de Solsona. Fons parroquial d'Anglesola. *Llibre d'òbits*.

18) Josep IGLÉSIES FORT. *El fogatge de 1553*, 2 volums, Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1979.

el càrrec de batlle fos determinant perquè era qui exercia el poder senyorial i, per tant, qui controlava la baronia. Quan Antoni d'Erill-Orcau-Anglesola va aconseguir fer valer els seus drets, va situar "l'honorable" Jaume Ripoll com a batlle, que ho va ser, com a mínim, des de 1561 fins 1570. En el seu òbit el 1572 hi torna a constar com a batlle. Aquest fet ens indica que es tractava d'un home de la confiança dels Erill.

Durant anys la presència de Jaume Ripoll en la documentació relacionada amb el municipi i baronia d'Anglesola és força habitual. El primer document on el veiem com a batlle, presidint el consell juntament amb els jurats, data de 1561 i fa referència a un censal mort creat amb la comunitat de preveres de la vila. Alhora, participava en diferents negocis relacionats amb la compra i venda de cereals, d'oli i d'altres productes agrícoles, així com la creació de censals a favor seu. Pel que sembla els Ripoll sempre havien estat importants propietaris rurals, però, cada cop més, es dedicaven al món del comerç. No ens ha d'estranyar, doncs, que establissin llaços amb altres famílies de la vila o de la comarca relacionades amb aquest món (Alçamora, Domènec, Pelat, Pocurull, Janer, Gassol, Reboll, etc.).¹⁹

Després de morir es va celebrar, tal i com era costum, la novena i cap d'any per a l'ànima de Jaume Ripoll. Se li va fer ofici amb orgue i sermó per part de fra Miquel Vilaplana, del monestir de predicadors de Tàrraga. S'establia que es donés una coca de caritat a la porta de l'església a tothom que assistís a la cerimònia. El que crida més l'atenció, però, és la gran quantitat de religiosos que hi van ser presents: "entre capellans y frares çent y onse". Aquesta xifra és molt elevada fins i tot per gent benestant i ni tan sols quan moria el baró hi acostumava a assistir un nombre tan quantiós de religiosos. Es tracta, doncs, d'un clar indicador del poder i prestigi que gaudia aquest personatge.²⁰

Jaume Ripoll va tenir diversos fills: **Felip, Pere, Magdalena, Jaume i Francesc**. Francesc va ser batlle el 1570. Felip sabem que era mercader i que també va ocupar el lloc de batlle el 1577, essent-ho un bon nombre d'anys. Magdalena es va casar amb Joan Molner, pagès vidu de Valls. I Jaume era prevere i beneficiat de Santa Anna.²¹

PERE RIPOLL, L'AUTOR DE LA "MEMÒRIA"

Pere Ripoll era fill de Jaume Ripoll i de **Joana Pons**, segona muller del seu pare. La seva mare era neboda del prevere mossèn Magí Pons (tal i com consta en l'òbit de Jaume Ripoll, germà de Pere, l'any 1591) i possiblement filla de Fran-

19) Arxiu Diocesà de Solsona. Fons parroquial d'Anglesola. Notaria.

20) Arxiu Diocesà de Solsona. Fons parroquial d'Anglesola. *Llibre d'òbits*.

21) Arxiu comarcal de la Segarra. Notaris Anglesola. Pere Joan Domènec. Diversos manuals. Antoni BACH i RIU, *Història d'Anglesola...* pàg.48.

cesc Joan Pons.²² Els **Pons** eren una nissaga de pagesos i mercaders benestants de la mateixa població que havien gaudit de diversos càrrecs públics i que van ser molt presents en la història posterior d'Anglesola. Així, Francesc Pons, va ser sobrecollidor de la Diputació del General, essent succeït en el càrrec, en morir el 1575, pel prevere Magí.²³

No tenim la data exacta del naixement de Pere Ripoll, però podem assenyalar que va néixer a l'entorn de 1560. Si tenim en compte els coneixements que va exhibir més endavant, podem suposar que durant la seva joventut degué rebre certa educació, potser a càrrec d'alguna comunitat religiosa (a Anglesola hi havia el convent del trinitaris, per exemple). El diumenge, 3 de febrer de 1577, el rector mossèn Pere Domènec casava Pere Ripoll amb Caterina, donzella, filla de l'honorable **Jaume Pelat**, pagès, i de Joana. Els pares del nuvi ja havien mort, però els de la núvia vivien. Els testimonis eren els preveres Antoni Pons (parent del nuvi), Francesc Figuerós i Anton Oller. La família de la núvia era, com els Ripoll, una de les més antigues del poble, documentada des del segle XIII a Anglesola i molt present en els assumptes de la població.²⁴

Gràcies a la causa que van seguir a la Reial Audiència de Barcelona els hereus de Joan Ripoll contra el jutge de la pròpia Audiència, el doctor Joan Gallego, disposem de dades interessants de la família Ripoll els últims anys del segle XVI i principis del XVII. El Joan Ripoll al qual fa referència la causa era fill de Bernat Ripoll i cosí germà de Pere. En el document, molt extens, els marmessors i curadors dels fills de Joan, mort jove el 1595, acusen el jutge Gallego d'haver perjudicat els seus interessos a causa d'amistats i negocis personals, en una sentència que els va fer perdre part dels beneficis que tenien sobre les imposicions de la vila (es parla de més de 2.000 lliures).²⁵

La causa adjunta documentació diversa en la qual apareix Pere Ripoll. Sovint se li aplica els tractaments "d'honorable" i de "mossèn". Aquest darrer no era, com pot semblar en l'actualitat, exclusiu dels eclesiàstics. Ben al contrari, en aquella època als cavallers i als mercaders de més rang se'ls aplicava sovint i Pere apareix com a "mercader" en diversos documents. Els negocis agraris del nostre personatge es feien patents el 1602, quan la documentació parla del comerç de l'oli a la vila i fa referència al "molí de Pere Ripoll", on es molien totes les olives del terme. Com els seus parents, també participava en arrendaments de la universitat de la vila, en censals i en la compra i venda de gra i vi.

22) Joana era alhora néta de Josep Pons i besnéta de Simeó Pons.

23) Miquel PÉREZ LATRE. *La Generalitat de Catalunya en temps de Felip II. Política, administració i territori*, Sueca: Editorial Afers, 2004, pàg. 250.

24) Arxiu Diocesà de Solsona. Fons parroquial d'Anglesola. *Llibre de casaments*.

25) ACA, Generalitat RV-16/33. *Causa dels hereus de Joan Ripoll, d'Anglesola, contra Joan Gallego, doctor de l'Audiència*.

Les activitats de Pere com a mercader no li feien oblidar la tasca pública que, com hem vist, sempre havien exercit els seus avantpassats i germans. D'aquesta forma el 1588 era batlle de la vila i baronia d'Anglesola, potser rellevant el seu germà Felip, també mercader, que ho havia estat abans. Uns anys més tard, el 1594, exercia d'escrivà del llibre de càrregues i descàrregues de la vila i en treia còpia, per ajudar els seus parents en el plet que sostenien contra el doctor Gallego. El 1618 era un dels jurats del poble i com a tal apareix en l'encàrrec d'un retaule de Nostra Senyora del Remei per al convent dels pares trinitaris d'Anglesola.²⁶

Pere Ripoll era extremunciat per set preveres i moria el 22 d'octubre de l'any 1619. L'endemà rebia l'absolta a casa i el dia 24 era enterrat. Se li feia ofici doble i hi assistien tota la comunitat de preveres i els frares del convent dels trinitaris. Pagava els drets el seu gendre **Jeroni Pocurull**. El testament, l'havia fet amb el notari de Tàrrrega Lluís Rabassa.

La seva filla i hereva era **Dorotea Ripoll** (1580-1645), la qual s'havia casat amb "mossèn" Jeroni Pocurull (mort el 1629) el diumenge 12 d'agost de 1607. El nuvi era fill del "senyor" Joan Pocurull, mercader, i de la "senyora" Elionor Palau, del Palau d'Anglesola. La missa va ser oficiada, amb llicència del rector Jaume Domènec, pel germà del nuvi, el "reverent senyor" Andreu Pocurull, canonge de la catedral de Barcelona i paborde de Badalona.²⁷

La família Pocurull s'havia dedicat, almenys des del segle XVI, a adquirir propietats i senyorijs. Tenien una casa i 104 jornals de terra al Palau, una casa i un hostal a Bellpuig, el castell i senyoriu de Fonolleres i la Corbella i també la Torre i molí de la Sinoga a Sant Martí de Maldà. Per tant es tractava d'una de les cases potents de la comarca.²⁸

Jeroni Pocurull també es dedicava al comerç, especialment de cereals i altres productes agraris. Aquest fet hauria afavorit l'enllaç amb la pubilla Ripoll, en tant que d'aquesta manera els negocis de Pere podrien ser continuats pel seu gendre Jeroni.

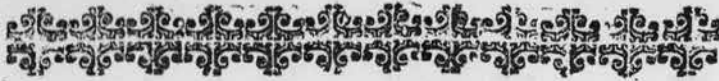
LA "MEMÒRIA"

La contribució més rellevant de Pere Ripoll a l'àmbit del comú va ser, però, el seu ambiciós projecte per a regar la plana urgellenca. La impossibilitat que l'obra hidràulica fos finançada pel rei el va empènyer a plantejar, en dos memorials, la construcció d'un canal o "sèquia", tal i com ell l'anomenava, que permetés

26) Josep Maria LLOBET PORTELLA. "Notícies documentals de dos retaules d'Anglesola (1618 i 1755)", *Urtx*, Tàrrrega, 2010.

27) Andreu Pocurull també va ser marmessor del seu germà Jeroni, juntament amb un altre germà eclesiàstic, Pere, doctor en drets i també canonge de Barcelona. Havia fet testament davant del notari Francesc Gener de Bellpuig. ACA. Reial Audència, plets civils, 17560. *Soler contra Llop, Vives i Pocurull sobre arrendaments de la carn*.

28) Josep MARIA PLANES. "Un exemple de conflictes econòmics de les poblacions segarrenques al segle XVI i la implicació de la família Çanou", *Miscel·lània Cerverina*, 15, 2002, pàg. 11

IESVS MARIA.

MEMORIAL

DE LES UTILITATS MES NOTABLES, PER RAHO DE LES QVALS

SE SVPLICA A LA NOBLE E INSIGNE CIUTAT DE Barcelona com a Cap del present Principat de Cathaluna, sia feruida de empendrer de fer la fabrica de la noua Cequia que se ha de fer pera poder pendrer y traure la aygua del Riu Segre que ha de rodar y discorrer per tot lo Camp de Vrgel y ribera de Sio, a efecte de regar les terres de aquell y ferlos fertils y abundosos de tot genero de manteniments ho sols per al dit Camp y Ribera viles y llochs y pobles de aquells, pero encara per a tot lo present Principat y altres Prouincies y Regnes circunuehins, de hont ne resultaran a la dita Ciutat molts y molt grans profits que son los següents.

D R I M O, que fora la fabrica de la Sequia noua prenent ab vn bras del riu Segre en lo terme de Oliana, ahont de ordinari passen per dit riu mes de 40. moles de aygua, vnes 25. moles de aygua o mes, repartintla per tot lo camp de Vrgell, y ribera de Sio, ab la forme que los experts aniuelladors han traçada, è o si aparexera de nou traçaria, sera bastit dita aygua pera regar en dit càp y ribera abundant. èt. y ab molta facilitat, mes de tres cents mil jornals, è o mujades de terra fonda y grossa, sense les terres fluxes y primes, que no sufen continuo rech. per abraçar com abraça dita Cequia dins de si, vuyt llegues de llargaria, y vuyt de emplarie de terra, dins del qual Ambit, son c6 presos 213. termes, e o parrochies, de les quals ni ha 115. de pobrats y habitats y 98. de despoblats y defahabitats, com se ven tot al vil, y se demostrè ab vna pintura que se es feta a part per aquest propofit.

2 Item que regantse de la dita aygua de Segre tota la sobredità terra fonda y grossa, cada vn any hi aura en ella fertillissimes cullites de pa, vi, oli, y de tot altre genero de manteniments: Pero que la dita terra de Vrgell y ribera de Sio, en los anys de moles plujes son fertillissims y abundants (abe que estos anys de plujes son molt a tart, que per fer tan baixa de clima, los nauols hi descarreguen clares vegades que a vn any que y haze fertil de aygua del cel, ni ha den de esterils) y se es vist y experimentat que tots los anys que en lo camp de Vrgell hi a fertil cullita de blats, en tot lo present Principat van aquells molt commodo y bararo, y per lo contrari tots los anys que en lo camp de Vrgell no y ha cullita fertil de blats, per tot lo present Principat van aquells molt cars, y a alt preu, y no sen trobe sino ab molta penuria car de valor y de Regnes estranys.

3 Item que regantse la dita terra ab la forma alt dita, es cert que ab tres o quatre anys continuos abundarie en tan gran manera de tot genero de manteniments necessaris pera la vida humana, com son forments, olis bonissims, vins de tota sort, ordis, siuades, spelses y altres especies de grans, que no sols se porie prouchir la present Ciutat de Barcelona abundantissimament dels dits forments, y dels demes manteniments, y axi aforrar quiscun any grandissimes sumes de dines, que ixen de la dita Ciutat, y del present Principat a regnes estranys per fer prouisions de aquells. Pero encara tot lo present Principat de Cathalunya, y altres Prouincies y regnes estranys y axi restarie aquest Principat abidos y rich de monedes, de les quals al present se tanta necessitat. Perque com la mar e, o, ports de Barcelona y Tarragona, tant solament disten del camp de Vrgell, ço es, lo de Barcelona dos jornades, y lo de Tarragona vna jornada ab facilitat se podrien aportar aits manteniments als dits ports ab poch gasto, majorment portanto per aygua.

A.

Item

regar l'Urgell i la Ribera del Sió i portés riquesa a la comarca. A diferència dels projectes que s'havien plantejat fins aquell moment, aquest havia estat pensat des del propi territori on s'havia de dur a terme el canal i era escrit per algú que coneixia el país de primera mà i amb molt de detall.

Pere Ripoll era un home pràctic que havia patit en pròpies carns les sequeres i els seus efectes negatius en l'economia local, però també estava ben informat. Coneixia les obres hidràuliques fetes en zones properes com Casp, a l'Aragó, o Manresa, al Principat, però també degué ser influït per les obres similars que s'estaven duent a terme en aquells anys. Aprofitant la zona plana del riu Po, al nord d'Itàlia, ciutats riques com Venècia impulsaven, en el seu territori proper, obres de canalització que permetien regar grans extensions i, així, abastir la seva població d'aliments a baix cost.

Per això, Ripoll tenia clar que el finançament no podia venir ni de la monarquia ni del propi Urgell, massa pobre, i va pensar en el puixant Consell de Cent barceloní que governava la capital catalana. Barcelona havia viscut un període de prosperitat econòmica durant la segona meitat del segle XVI i, malgrat la terrible epidèmia que va delmar la seva població (més de 10.000 morts el 1589),²⁹ s'havia anat recuperant durant els anys següents. A més, l'elevat grau de representativitat social del Consell de Cent, on els menestrals i mercaders hi tenien un paper capdavanter, afavoria l'empresa de projectes econòmics que podien beneficiar el conjunt de la població. Així doncs, avalat per altres poblacions de la comarca, Ripoll va ser nomenat síndic de la Congregació de l'Urgell i Ribera del Sió i va redactar dues memòries on s'exposaven els beneficis de fer un canal de reg i navegació i on rebutia els inconvenients. Segons sembla, Ripoll coneixia la capital catalana perquè hi havia fet negocis juntament amb el seu germà Felip.³⁰

La primera era intitulada:

“Memorial de les utilitats mes notables, per rahó de les quals se suplica a la noble e insigne ciutat de Barcelona com a Cap del present Principat de Cathaluña, sia servida de empendrer de fer la fàbrica de la nova Cèquia que se ha de fer per a poder pendrer y traurer la aygua del riu Segre que ha de rodar y discorrer per tot lo Camp de Urgel y Ribera de Sió, a efecte de regar les terres de aquell y ferlos fertils y abundosos de tot gènere de manteniments no sols per al dit Camp y Ribera viles y llochs y pobles de aquels, pero encara per a tot lo present Principat y altres Prouíncies y Regnes circunvehins, de hont ne resultaran a la dita Ciutat molts y molt grans profits, que son los següents.”

29) Bartolomé BENNASSAR, (Et al.). *Historia Moderna*, Madrid: Akal, 1998, pàg. 290.

30) Antoni BACH i RIU, *Història d'Anglesola...* pàg. 103-104.

I la segona:

“Memorial de totes les dificultats y duptes, que es són fets y se poden fer contra la fàbrica de la nova cèquia, que la ciutat de Barcelona ha de empendrer fer fer per a poder traurer un bras de aygua del riu Segre, pera regar lo camp de Urgell y ribera de Sió; per rahó del quals duptes se porian retardar los ànimos dels molts illustres senyors Consellers y savi Consell de Cent de dita ciutat en fer dita fàbrica, ab totes les respostes i solutions de aquells.”

El mateix Pere Ripoll en pagava l'edició el 1616 a Barcelona “en la estampa de Gabriel Graells”.³¹

Pel que fa a la Congregació que hem esmentat, en el propi text es diu que l'havien nomenat síndic, segons actes en mans del notari de Tàrrrega Pere Llorens Rabassa. Una el 27 de juliol de 1614 i una altra l'11 de febrer de 1616. Però després de consultar els protocols de l'esmentat notari, no hem pogut localitzar les actes que es mencionen a la “Memòria”. Possiblement els llibres de Rabassa on es feia referència a la Congregació no s'han conservat. Només vam poder localitzar un esborrany de l'11 de febrer de 1616, corresponent amb la data que indica l'imprès original, on s'enumeren un seguit de síndics de pobles, que podrien ser membres de la Congregació. Hi trobem:

Gabriel Trullols (sense especificar lloc d'origen)

Pere Bellver, síndic de Tàrrrega

Miquel Minguella, síndic de Verdú

Joan Robiol, fill de Macià, síndic de Vilagrassa

Jaume Pastor, síndic de Bellpuig

Antoni Trilla, síndic de Castellserà

Francesc Rosselló, síndic de les Borges Blanques

Montserrat Sobirana, síndic de la Fuliola

Pere Llebrussa, síndic de Palau d'Anglesola

Encara que hi falten síndics de poblacions rellevants, el cert és que molts d'aquests pobles coincideixen amb els interessats en la construcció del canal o “sèquia”.

31) Còpia de l'edició original de la memòria es troba a: Biblioteca de la Universitat de Barcelona. Fons de reserva, 07 B-38/5/1-30.

També hi ha el facsímil, d'una reedició feta per la Junta de Comerç de Barcelona al segle XIX, publicada per: Josep RENÉ. *Un projecte de construcció del canal d'Urgell al segle XVII: La “Memòria “ de Pere Ripoll*, Fondarella: Edicions Palestra, 1987.

El primer text, on s'exposa la manera com s'hauria de construir el canal i els grans beneficis que comportaria, està dividit en 24 punts en els quals l'autor va exposant els seus arguments.

D'entrada assenyala que el canal hauria de començar a Oliana, d'on podrien sortir unes 25 moles d'aigua o més, que serien repartides per tota la zona de regadiu "serà bastant dita aygua pera regar en dit camp y ribera abundantment y ab molta facilitat més de tres cents mil jornals". Les terres regades pel canal comprendrien 213 termes o parròquies, de les quals 115 eren poblats i 98 deshabitats "com se veu tot al ull, y se demostra ab una pintura, que se es feta a part per aquest propòsit" (la pintura a la qual fa referència no ha pogut ser localitzada).

Segons l'autor, el regadiu possibilitaria "fertilíssimes cullites" de tot tipus, ja que quan hi havia pluja els resultats eren molt bons. Això, però, no era corrent "que a un any que hi hage fertil de aygua del cel, ni ha deu de estèrils", i per tant quan es patia sequera a l'Urgell el preu del blat a Catalunya pujava notablement "y no sen troba sinó ab molta penuria car de valor, u de regnes estranys". El creixement de la producció permetria abastir Barcelona i fins i tot exportar el gènere sobrant pels ports de la ciutat comtal i el de Tarragona, augmentant la massa monetària del Principat i evitant el costós blat sicilià i sard.

Ripoll considerava que, a més de créixer la producció agrícola, es podrien produir molts més farratges i això permetria incrementar la cria de bestiar. Així, Barcelona disposaria de més carn per al consum i de més i millors animals de treball. Fins i tot exposava la possibilitat de plantar moreres i engegar la producció de seda.

D'altra banda, la creació de riquesa evitaria el despoblament de la comarca i, al contrari, la forniria de nova gent. En aquest punt destaca que els senyors, tant seglars com eclesiàstics, augmentarien les seves rendes gràcies al creixement del nombre de vassalls i fins i tot "lo culto divino creixerà".

L'existència de més molins milloraria la producció drapera i "l'art de la perayria se posaria per aquelles viles y llochs".

La nova riquesa portada per l'aigua faria que els creditors censalistes poguessin cobrar el que se'ls devia, tant pel que fa a l'endeutament dels pobles com dels particulars.

Fins i tot hi hauria millores des del punt de vista sanitari. Ja que els habitants de l'Urgell i la Ribera del Sió estaven acostumats a consumir aigua "bruta y llo-tosa, de tres y quatre anys entollada", fet que afavoria malalties. Això canviaria en poder disposar d'aigua fresca i de bona qualitat perquè l'aigua del Segre "és la millor y més saludable de quantes aygues hi haja en tota Cathalunya, ni en

part del món”. L'alimentació també milloraria amb una més àmplia varietat de peixos, llegums i hortalisses “que per no tenirlos estan los habitants dels pobles molt flachs y magres, pobres y despullats”.

Tot el creixement del qual parla la “Memòria” seria possible, sobretot, perquè els habitants de les terres que havien de ser regades, encara que pobres “son molt amichs del treball” i l'aigua els donaria més forces per a treballar la terra, ja que les collites serien més segures. La regularitat de les collites era, doncs, un dels punts a favor més rellevants del projecte.

Potser amb l'objectiu de guanyar el favor de la monarquia, la “Memòria” exposa els beneficis que el canal li reportaria. Així, creixeria la producció d'arbres de fusta que servirien per construir galeres de guerra. Relacionant-ho amb l'augment de població, hi hauria major disponibilitat d'homes per a defensar Barcelona en cas d'atac, per fornir l'exèrcit reial a Catalunya i es podrien fabricar més bescuits per alimentar les galeres reials. Segons l'autor, els homes de l'Urgell, ben alimentats:

“són molt grans, grossos, spatlluts, esforsats, belicosos e ingeniosos de manera que a Sa Magestat o al Principat de Cathalunya convingués fer soldadesca, en defensa dels enemichs, se farian moltíssims soldats en dit camp molt a propòsit y aptes per a la guerra”.

Potser per la seva pròpia condició de mercader, Ripoll assegurava, exagerant, que en pocs anys hi hauria cases de pagesos rics i mercaders “ques poria igualar sos patrimonis i haziendas ab les dels mercaders de Sivilla, y en lo discurs del temps ab los de Gènova”. El creixement del comerç havia d'arribar a tot el Principat, que esdevindria “riquíssim”.

Segons l'autor, l'obra costaria entre 60 i 70.000 ducats, que s'anirien pagant mitjançant el trentè de les collites. Aquest preu, relativament baix, no va ser pas acceptat per les autoritats barcelonines, que consideraven que la inversió seria molt més elevada. Precisament aquest era, potser, el punt més feble del projecte de Pere Ripoll, en tant que estimava excessivament a la baixa les obres i dificultats en la construcció. Tot i així, la “Memòria” no deixava de lloar el poder i la riquesa de la ciutat comtal, encara que insinuant que si aquesta no duia a terme “la fàbrica” de la “sèquia”, potser hi estarien interessats els genovesos, fet que seria perjudicial per al país i per al rei.

Davant les crítiques rebudes, Pere Ripoll presentaria el segon memorial que hem citat anteriorment. En ell es dedicava a rebatre les dificultats que, segons els opositors a l'obra, comportaria la construcció de la “sèquia”.

La primera reserva fa referència a l'insuficient cabal d'aigua per a, un cop construïda l'obra, regar les hortes ja existents a poblacions com Oliana, Tiurana,

Pons, Montsonís, Camarasa i altres. Però l'autor assegurava que hi hauria cabal suficient per a tots, ja que a Oliana hi arribava 40 moles d'aigua i ell considerava que amb unes 25 ja n'hi hauria prou per a regar l'Urgell i la Ribera del Sió. També es dubta que l'aigua arribés correctament on era necessari, però Ripoll assegura que s'hauria de prendre exemple d'altres regadius com el de l'horta de Lleida, que funcionaven correctament si s'administrava bé l'aigua.

Una altra de les crítiques principals al projecte era la possibilitat que l'aigua s'estanqués i afavorís les malalties. Ripoll considerava que els beneficis serien molt majors i que l'existència d'embassaments com l'estany d'Ivars no feien que la gent no habités el territori. També contestava que no hi hauria inundacions si les obres es feien bé i es construïen rescloses ben fetes a Oliana per prevenir les crescudes.

Ripoll defensava amb fermesa la fertilitat natural de les terres de l'Urgell i les considerava fins i tot millors que les hortes del Segrià:

“més fèrtil y fructificant, que quantes terres hi ha en tota Cathalunya ni en tota Spanya que los antichs lo anomenavan graner de ella, com se es vist per experiència en los anys que lo Urgell té abundancia de aygua del cel”.

Des del punt de vista de la societat estamental de l'època, es considerava que el creixement de la producció i la caiguda dels preus del cereal perjudicaria la noblesa d'altres zones més muntanyoses, en tant que no podrien competir amb els baixos preus de l'Urgell i no podrien mantenir el seu estatus privilegiat ni disposarien de criats que volguessin treballar per a ells. Això ens pot semblar poc rellevant, però en la societat de l'antic règim, la preeminència de l'aristocràcia terratinent i el manteniment de l'ordre social era un concepte molt valorat per les autoritats. Pere Ripoll responia que encara que creia que això no passaria, si en sortien perjudicats els senyors d'alguns llocs com la Segarra, “lo bé públich se ha de preferir sempre al particular” i, per tant, no es podia parar una obra hidràulica que afavoriria a tot Catalunya. Aquesta visió que podríem anomenar “republicana” o del “bé comú” és força avançada. I més tenint en compte que Ripoll, encara que exercís el comerç, vivia en un ambient netament rural, per bé que evidentment, havia viatjat i coneixia altres entorns més urbans.

D'aquesta manera, l'autor defensava que l'obra ja havia estat projectada per Martí Joan Franquesa en temps de Felip II, demostrant un coneixement profund de les obres i els càlculs que s'havien fet durant la segona meitat del segle XVI.

Per tot l'exposat en un i altre document, Pere Ripoll suplicava al Consell de Cent que financés el seu projecte. Tot i així, l'elevat cost de l'obra i la crisi dels següents anys (guerra amb França, Guerra dels Segadors, etc.) van fer impossible que la ciutat de Barcelona fes la inversió que s'havia de menester.

L'existència d'un document com el que hem explicat ens demostra que hi havia projectes econòmics rellevants que, al contrari del que pot semblar, no sempre tenien l'origen en el poder central ni en els grans centres urbans. La "Memòria" de Pere Ripoll és un clar exponent de projecte seriós i ben elaborat sorgit de la Catalunya interior i vilatana que, malgrat disposar de bones connexions amb la capital catalana, constitueix un exponent important de pensament econòmic autòcton i original.

Tot i la manca de finançament que va fer fracassar el projecte, la "Memòria" de Ripoll va ser reeditada per la Junta de Comerç de Barcelona el 1816, quan, després de la Guerra del Francès, es va reemprendre la idea de fer un canal de reg a l'Urgell, finalment reeixida. L'obra, impulsada per la família Girona, no culminaria fins a l'any 1862, uns 250 anys més tard que Pere Ripoll presentés la seva "Memòria". Aquest fet demostra la viabilitat, si més no des d'un punt de vista pràctic, d'aquest projecte de gran envergadura que, com hem vist, venia d'antic.

ANNEX

CRONOLOGIA DEL LLINATGE RIPOLL

Guillem de Ripoll - 1290

Bernat de Ripoll - 1325

Ramon de Ripoll - 1334

Jaume, Bernat, Ponç i Arnau de Ripoll - mitjan s. XIV

Berenguer de Ripoll - 1413

Simó Ripoll - primera meitat s. XV

Gracià de Ripoll- 1449

Gabriel, Bernat i Josep Ripoll - primera meitat s. XVI

Joan Ripoll (fill de Josep) - mort el 1555

Bernat i Jaume Ripoll - mitjan s. XVI

Felip, Pere, Magdalena, Jaume i Francesc Ripoll (fills de Jaume) - finals s. XVI i principis s. XVII

Dorotea (filla de Pere) - 1580 a 1645